

Лекція 5.
ЗЕМЕЛЬНИЙ ФОНД УКРАЇНИ,
ЯК ОБ'ЄКТ МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ

План:

- [1. Земельний фонд України;](#)
  - [2. Багатоцільове використання земельних ресурсів;](#)
  - [3. Земля, як головний засіб виробництва в сільському господарстві;](#)
- [Питання для самоконтролю.](#)

1. Земельний фонд України

[На початок](#)

Земельний фонд України складає 60,36 млн. га угідь. При цьому питома вага земель сільськогосподарського призначення складає 70,1 % або 42337,6 тис. га: ріллі 32544,1 тис. га, сіножаті і пасовища відповідно 2410,2 тис. га і 5528,5 тис. га.

Земельний фонд України станом на 01.01.2007

Угіддя	Площа, млн.га	%
Орні землі	32,86	54,4
Багаторічні насадження	0,96	1,6
Пасовища та сіножаті	7,79	12,9
Деревно-чагарникові насадження	0,32	0,5
Лісові площі	10,08	16,7
болота	0,94	1,6
Під водою	2,43	4,0
Інші землі	4,98	8,3
Загальна площа	60,36	100

Згідно ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під собою особливою охороною держави.

Територія України найбільша з європейських країн (друге місце за величиною посідає Франція, третє — Іспанія). Площа України вдвічі більша за площу Польщі, у п'ять разів – за площу Греції і в двадцять разів – за площу Бельгії. Площа чорноземних ґрунтів складає 30% світових запасів чорноземів. Зразок цих ґрунтів взятий із Добровеличківського району Кіровоградської області, як "Еталон чорнозему", знаходиться у Парижі в Лабораторії земельних ресурсів Європи.

Протяжність території України із заходу на схід складає – 13-16 км; з півночі на південь – 893 км. При цьому довжина кордону, який є одним із найдовших у Європі складає 6500 км (приблизно 1/6 довжини земного екватора) з них 1050 км – морські кордони.

Крайні пункти:

- на півночі – с. Грем'яч (Чернігівська область),
- на півдні – мис Сарич (Автономна Республіка Крим),
- на заході – м. Чоп (Закарпатська область),
- на сході – Червона Зірка Міловського району (Луганська область).

Маючи багатоцільове використання, земля є головним засобом виробництва у сільському і лісовому господарстві та просторово-територіальним базисом розміщення і розвитку продуктивних сил і місцем розселення людей.

2. Багатоцільове використання земельних ресурсів

[На початок](#)

Маючи багатоцільове використання, земля є головним засобом виробництва у сільському і лісовому господарстві та просторово-територіальним базисом розміщення і розвитку продуктивних сил і місцем розселення людей.

Земля, разом із трудовими ресурсами і засобами виробництва, створеними людиною, представляє основу соціально-економічного, культурного, політичного розвитку народу.

Земельні ресурси, з використанням яких формується 95% обсягу продовольчого фонду та дві третини фонду товарів споживання, по праву вважаються первинним чинником виробництва, фундаментом економіки України.

Земля як об'єкт управління – це багатовимірне "тіло". З природно-екологічної точки зору вона є матерією, фізичним тілом. Засобом виробництва вона стає лише після того, коли починає функціонувати в процесі виробництва.

Іншими словами, будучи природним потенційним знаряддям виробництва, земля виступає у сільському господарстві як засіб праці тільки тоді, коли вона управляється людиною і використовується для задоволення її життєво необхідних потреб.

3. Земля, як головний засіб виробництва в сільському господарстві

[На початок](#)

З політико-економічної точки зору земля виступає у ролі засобу виробництва, поєднуючи в собі властивості і функції предмета і засобу праці. Але її роль в сільському господарстві у порівнянні з іншими галузями виробництва дуже відмінна. Якщо у всіх інших галузях виробництва вона виконує пасивну роль, функціонує як фундамент виробництва, то у сільському господарстві вона виступає і як предмет праці, і як знаряддя виробництва, за допомогою якого людина вирощує необхідні їй культури. Це дає всі підстави вважати землю у сільському господарстві головним засобом виробництва.

Як предмет і знаряддя праці виступає тільки ґрунт, який у поєднанні із широким спектром природних умов (світла, тепла, вологи, рельєфу та ін.) визначає його основну властивість – родючість.

Ґрунт – надзвичайно складне утворення за хімічними та фізичними властивостями, яке забезпечує рослини елементами живлення і водою.

Будучи природним потенційним знаряддям виробництва, земля виступає у сільському господарстві як засіб праці тільки тоді, коли вона управляється людиною і використовується для задоволення її життєво необхідних потреб.

У географічному контексті поняття "земля" розглядається як уся поверхня планети, що розподілена між державами і є ознакою їх цілісності. Історичний характер розвитку земельних відносин засвідчив, що землю не можна розглядати у відриві від екології, яка вивчає властивості землі у взаємодії з іншими компонентами природи як важливими складовими біосфери.

Товщина ґрунтового покриву становить від 15-20 см до 2-3 м. В. Вернадський називає ґрунт «біокосним» тілом і «благородною іржею», оскільки він є результатом дії живої і неживої природи.

Екологічні функції ґрунтів і ґрунтового покриву:

- забезпечення функції життя (акумуляують елементи живлення, воду, створюють умови для вкорінення рослин, життя тварин);
  - забезпечення взаємодії великого геологічного і малого біотичного кругообігу речовин;
  - регулювання хімічного складу атмосфери і природних вод;
  - регулювання інтенсивності біосферних процесів;
  - накопичення гумусу і зв'язаної з ним енергії;
  - захист літосфери від інтенсивного руйнування гірських порід під дією екзогенних чинників.
- ґрунт – незамінний природний ресурс.

Питання для самоконтролю:

1. Який відсоток розораності території України?
2. Якими статтями Конституції України закріплено статус землі?
3. Обґрунтуйте сутність функції землі.
4. Розкрийте зміст поняття «грунт».
5. Що Ви можете розповісти про землю – як засіб виробництва?

Питання на самостійну підготовку:

1. Що Ви розумієте під поняттям земельні ресурси?
2. Назвіть категорії земель згідно цільового призначення.
3. Що таке екологія?
4. В яких країнах світу є чорноземні ґрунти?
5. Чи є передумови виникнення в Україні продовольчої кризи?

Обґрунтуйте свою відповідь.